

УДК 37.035.3

Віктор Мадзігон, науковий співробітник лабораторії

*трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України
м. Київ*

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається розв'язання цих проблем сьогодні, яка спонукає досвід українських шкіл 60 – 70-х років XX століття, які виявилися передовими у втіленні ідеї поєднання навчання з продуктивною працею учнів.

Ключові слова: особистість, народне господарство, продуктивна праця, трудове навчання.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. У 60 – 70-х роках XX ст. навчання у поєднанні з продуктивною працею набуло особливо широкого розповсюдження. Відбувалися дискусії між прихильниками політехнічної та моно технічної освіти, між українською та російською моделями освіти. Школа, що створювалася в 20-ті роки на Україні під керівництвом наркома освіти Г.Ф. Гринька, в своїй основі була трудовою професійною і моно технічною. Вона поєднувала навчання та виховання з виробничою працею, давала певну професію. Диференційований підхід до трудової підготовки з елементами продуктивної праці у 30 – 50-х роках XX ст. називався фурацією. Це був історичний момент, який можна вважати аналогом теперішньої ситуації в українському шкільництві, а саме: продуктивна праця трансформувалася у профільну підготовку старшокласників. Фурація – виділення устарілих класів загальноосвітніх шкіл спеціалізованих профілів підготовки, завдання якої є:

1. Підготовка найздібніших учнів для вступу на відповідні факультети вузів.
2. Оволодіння професіями, необхідними народному господарству, місцевому регіону.

Найпоширенішими були профілі: фабрично-заводський і сільськогосподарський. Основні профілі диференціювалися на відділення: фізико-технічне, хіміко-технічне, природничо-агрономічне, біотого-агрономічне, соціально-економічне, гуманітарне. У цих профілях поєднувалися загальна, політехнічна і професійна освіти. Обов'язковим було виробниче навчання, продуктивна праця, а саме: обробка металів, рослинництво, садівництво, автосправа, тракторна справа, механізація сільськогосподарських робіт. Важливо зазначити, що напрями виробничого

навчання диференціювалися з урахуванням всіх трьох видів творчості: наукової (сільськогосподарське дослідництво), технічної (промислове виробництво), художньої (культурно-побутове обслуговування населення). Продуктивна праця розглядалася як засіб гармонізації фізичної семантичної реальності особистості, що розвивається. На продуктивну працю як засіб політехнічної творчості важливо звернути увагу у поточний момент розвитку українського шкільництва.

Низку ідей, частина з яких була прямо використана при організації системи соціального виховання в радянській школі, було висловлено П.П. Блонським [1]. Організація праці на виробництві повинна стати базою для соціального виховання підлітків, оскільки вона відображає у найповнішій формі всю організацію життя соціалістичного суспільства. Фактично автор пропонував половину навчального часу учнів відводити на проходження стажування на промислових підприємствах. Тут вихованці мали б послідовно проходити весь цикл виробництва, а також брати участь в адміністративно-технічній роботі з керівництва виробничими ділянками і усім заводом в цілому. Згодом вони мали б пройти практику роботи у вищих адміністративних органах, що забезпечують координацію роботи окремих підприємств і навіть цілих галузей.

На виробництві учні, за задумом П.П. Блонського, повинні знайомитися не лише із реальним виробництвом, а й з науковим поясненням суті різних технологічних операцій. Наприклад, через роботу верстатів учень покликаний пізнавати закони фізики. Отже, за П.П. Блонським, продуктивна праця учнів в умовах виробничого навчання мала носити творчий характер. Такі ідеї з організації продуктивної праці 30 – 50-х роках

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

XX століття були сприйняті і використані у авторських школах України педагогами-гуманістами у 60 – 70-х роках. У розвитку продуктивної праці зберігався принцип наступності, але ідея взаємозв'язку продуктивної праці з розумовим вихованням, пізнавальною діяльністю носила ситуативний характер, реалізувалася окремими особистостями.

Досить оригінальний підхід до трудового виховання був сформульований на початку 20-х років XX ст. О.К. Гастевим, одним із основоположників наукової організації праці. Учений намагався розробити так звану індустріальну педагогіку, спрямовану на професійну підготовку молоді (“машинізоване покоління”), здатної легко адаптуватися до постійного вдосконалення техніки, раціоналізаторства і винахідництва. Він піддавав критиці стилізоване і надмірно заідеологізоване трудове виховання [5].

У пересічного добросовісного педагога створювалося під впливом висловлювань авторитетів (філософів, політичних діячів, педагогів) враження про однозначно позитивний вплив продуктивної праці дітей на їх моральне виховання. Радянська школа офіційно визнавалася не просто “загальноосвітньою”, а ще й “трудовою” та “політехнічною”. Деякий час вона до того ж була ще й з “виробничим навчанням” і відкритою для впровадження різних зарубіжних освітніх технологій.

У цей період перебудови вітчизняної школи досить популярною була теорія громадянського виховання і трудової школи Г. Кершенштейнера [6]. Він відстоював ідею подвійної системи народної освіти: окрім народної школи з її “трудовим принципом” та підмогою від вербального (книжного) навчання, він пропонував ще її середню школу – гімназію і реальні училища, на які “трудова школа” практично не поширювалася: у гімназіях трудовою діяльністю він пропонував вважати роботу з книгою (повернення до критикованого ним вербального навчання), а у реальних училищах заміном продуктивної праці мала бути робота в лабораторіях. Г. Кершенштейнер був прихильником ремісництва, пропагував дуальний підхід до трудової підготовки молоді, а саме: поєднання політехнічного навчання із практичною підготовкою в умовах ремісничого виробництва.

Основою формування “ідеальної людини” Г. Кершенштейнер вважав продуктивну працю з народних ремесел. На його думку, реміснична школа повинна здійснювати два виховні завдання: якнайкраще навчати молодь спеціальності і

готувати її до служіння своєму народові. Він зазначав: “Шлях до ідеальної людини веде через корисну людину. Корисною вважається така людина, яка пішла і знає свою працю і працю свого народу та має волю і силу її здійснювати” [8, 119 – 121].

У 30-х роках офіційне ставлення до педагогічної спадщини

Г. Кершенштейнера різко змінилося, його, як багатьох інших реформаторів, почали характеризувати як реакціонера і консерватора. Але було б помилковим вважати, що напрацювання Г. Кершенштейнера не здійснили помітного впливу на генезу трудового виховання в українській школі радянського періоду. Вітчизняний і зарубіжний досвід організації продуктивної праці учнів періоду 30 – 50-років був критично проаналізований і відображений українськими педагогами для втілення в авторських школах у 60 – 70-х роках XX століття.

Важливим ємпіричним досвідом продуктивної праці в умовах наймання за методом проєктів. Глибокий аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду використання методу проєктів та його значення в залученні дітей до продуктивної праці здійснено Г.Г. Ващенко [2].

Структура викладеного ним аналізу така: наукове підґрунтя американського професора І.Х. Кільпатрика для створення методу проєктів, чітке розмежування понять “метод проєктів” і “дослідницький метод”, критичні роздуми над невдалим досвідом запровадження елементів методу проєктів у радянській школі, позитивний досвід використання цього методу в американській школі і прогнозування перспектив впровадження методу проєктів в українській школі за умови здобуття Україною незалежності.

Експеримент із впровадження у 1929 – 1931 роках методу проєктів у радянську школу був невдалим, причому загальна схема мету й падіння цього методу стала класичною й віддзеркалювала аналогічні процеси, що відбулися і з іншими методами чи науковими течіями, котрі, виникнувши за кордоном, пройшовши там блискучу апробацію, тимчасово потрапляли на радянський ґрунт і досить скоро піддавалися нищівній критиці (комплексна система навчання, дальтонський лабораторний план, педологія тощо). Але й з невдалого експерименту Г.Г. Ващенко зробив цінні висновки. Він показав механізм дискредитації зарубіжних запозичень у галузі педагогіки та психології.

Спостереження методу проєктів, як показав Г.Г. Ващенко, полягало в тому, що “ув'язування” програмового матеріалу з комплексно-

